

שִׁירַת עַם גּוֹזֵעַ

להגבי נוביץ' סכנת גירוש, ולכן נתן לה המשורר לקבור באדמה את השירים האלה. יחד עם המשורר קברה את השירים הנ"ל בשלושה בקבוקים סגורים באופן הרמטי. במקום שיוצאים ימינה, על יד העמוד השלישי שיש לו סדק באמצע. כפי שהיא מוסרת היה זה בחודש מארס, כלומר חודש לפני הגירוש. בזמן הקבורה — מספרת גבי' נוביץ' — אמר לה המשורר כדברים האלה: „העולם מוכרח חיש מהר לדעת על הטרגדיה הנוראה שלנו, אף טיפה מהסבל שלנו בל תלך לאיבוד — מוכרחים לצעוק ולהאשים!”

ד. המקונן והמאשים הגדול...
אין כל ספק שהקובץ הזה הוא הביטוי הפיוטי הנמרץ ביותר שנכתב עד עכשיו על השואה האיומה והנוראה שעברה על יהדות פולין בימי הכיבוש הנאצי. בשירים האלה יש גם הרבה חומר היסטורי ועובדתי מהימים הקודמים ביותר בתולדות יהודי אירופה. המשורר כתב את שיריו על יסוד מאורעות ועובדות שקרו בגיטו וארץ שה: חטיפות, הריגות, גירושים ויסורי היהודים שעוד נשארו באותו זמן בגיטו וארשה. „הנושאים” שלו הם בין השאר: ישיבת ועד הקהילה בזמן שה גרמנים דרשו מהיהודים למסור להם בכל יום מ־6 עד 10 אלפים יהודים לגירוש; התאבדותו של ירד הקהילה המהנדס אדם צ'רגיאקוב; הרחוב מ־לא בוארשה, ששם היו יום־יום מרוכזים אלפי יהודים המיועדים לגירוש; רכבות המות המובילות את המגורשים והחוזרות תמיד ריקות, כדי לקלוט יהודים אחרים לגירוש; המגורשים שמילאו תפקידים שונים בגיטו מטעם הגרמנים, וכדומה וכדור מה. ההיסטוריון הבא של התקופה הזאת ימצא בשירי קצנלסון חומר רב ומעניין לתולדות התקופה ההיא.

בשירו הראשון הוא קורא לכל המגורשים וההרוגים שיעמדו לפניו בשורת מסודרות, משום שהוא רוצה להביט בפניהם בפעם האחרונה במבט חרישי — ולשיר את שיר ההרגה שלהם. בשיר אחר הוא מתווכח עם הנביא יחזקאל, שאלמלי היה חי עכשיו לא יכול היה להחיות בבקעת ההרגה את העצמות היבשות האלו — משום שהעצמות של מיליוני ההרוגים אינן קיימות או שהן מפוזרות בארבע כנפות הארץ... בכלל משתמש המשורר לפעמים קרובות בניבי הנביאים, כגון „שמעו”, „האזינו”, „אני הגבר” וכו'. הוא שואף לתראות לישעיהו הנביא תמונת־אימים של רצח ילדי יהודי ואת תגובת הגבורה העילאית של הילד הנרצח. המשורר טוען כלפי הנביא: הילד הזה גדול ממך בהרבה! בשיר „אל השמים” הוא פונה אל השחקים ושואל, מדוע הם לבשו תכלת בזמן שהרגו ועינו ילדים חפים מפשע? קצנלסון לא רק בוכה ומקונן על האסון הגדול שקרה לנו, אלא גם מאשים ומקטרג על ההשגחה העליונה, על השמים ועל העמים, על השחיקה הגדולה שלהם.

בשיריו הוא נותן ביטוי גם לגעגור עים הגדולים של יהודי פולין ששאפו אז לעלות לארץ־ישראל — ללא הבדל של שכבה ומפלגה. כולם רצו לעלות, אבל כבר היה מאוחר מדי לצאת את אירופה. השיר שלו בשם „מאוחר מדי” הוא בודאי אחד מהמוזעזעים ביותר בקובץ הזה. ב־צ צאנגן

א. מגילת „איכה” של ימינו
זה כמה חדשים מונח אצלי קובץ שירים שאני הופך והופך בו ואינני יכול להשתחרר בשום אופן מעצמת ניבו ומהרות המפעמת בו. הנני מעיין וקורא בו יום־יום — ממש כמו שיהודים חרדים קוראים בכתבי הקודש. וככל שהנני מוסיף לקרוא בספר הזה כן אני מוסיף לגלות בו את השגב האיום שביסורים הגדולים שנפלו בחלקה של היהדות הפולנית. את השירים האלה אי־אפשר לקרוא בדרך הקריאה הרגילה, אלא בכונה, באימה וביראה, בהתמכרות נפשית שלמה, בהתייחדות מלאה בגוף ובנפש.

השירים האלה מקסימים ברוחם הפיוטית ועם זה הם שופעים יגון וצורך בים ממש באופן פיסיוני, אי אפשר לקרוא אותם בלי זעזוע עמוק. הם בלי שום ספק מגילת „איכה” של ימינו וקינות משורר יהודי, מודרני, שראה במו עיניו את אבדן עמו שאהב בכל נימי לבו היהודי הלוהט והחם.

שם הספר הוא: „שירת עם גוזע” ליצחק קצנלסון ז"ל. השירים נכתבו במקורם באידיש בשם: „דאס ליד פון אויסגעהרגעטן יידישן פאלק”. הספר הזה עומד להופיע בזמן הקרוב בתרגום עברי.

ב. גורלו הטרגי של המשורר
יצחק קצנלסון, הסופר והמשורר המובהק, היה חביב על קוראיו הרבים במשך עשרות שנים. הוא היה יוצר ומפרסם את יצירותיו בעברית ובאידיש. הוא גם היה אחד מבוני בית־הספר העברי המודרני בפולין. במקום מגוריו מלפני המלחמה, בלודז, ניהל בתי־ספר עבריים: גן־ילדים, בית־ספר עממי וגימנסיה. ביתו בלודז היה בית ועד לסופרים, אמנים ועיתונאים מכל הזרמים הפוליטיים.

עם פרוץ המלחמה עוד ישב בלודז, אבל בעיר מגוריו היה צפוי לסכנות חמורות, ולכן עבר המשורר עוד בנר במבר 1939 לווארשה. גם אשתו ושלושת בניו באו אחריו לווארשה. בקיץ 1942 גרשו הגרמנים ל„כיוון בלתי ידוע” את אשתו ואת שני בניו הצעירים. המשורר ובנו הבכור ניצלו אז, מפני שבמקרה לא היו בבית בזמן החטיפה. קצנלסון נשאר בגיטו וארשה עד ערב־פסח 1943, בזמן שהגרמנים הציתו והרסו את הגיטו. באותו זמן הוא עבר לצד ה„ארי” של העיר ונשאר שם עד חודש מאי 1943. באותו חודש קיבל „ניירות” מחוץ־לארץ והצליח נאצים העבירו אותו לויטל שבצרפת. שם היה עצור בתור נתין זר. במחנה זה עצורים היו עוד 250 יהודים בתור בעלי דרכיות של מדינות בלתי לוחמות. כמעט כל היהודים האלה גורשו מויטל ל„מזרח” במאי 1944. גם קצנלסון נשלח משם ב־29 באפריל 1944. עד היום הזה לא נודעו עקבותיו והוא בודאי מצא את מותו באחד ממחנות־המות בפולין.

ג. מתי כתב את ספרו על השואה?

את ספרו „שירת עם גוזע” המכיל 15 שירים, כתב קצנלסון בזמן שהותו במחנה ויטל בצרפת, בערך בין אוקטובר 1943 וינואר 1944. כך מוסרים שני עדים חשובים שהיו ביחד עם המשורר: בן־עירו וידידו ד"ר נתן עק והגברת מ. נוביץ'. זו האחרונה הצילה גם את העזבון הספרותי היקר הזה מפליה. מסיבות שונות לא נשקפה אז